

ΛΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ*

«HOW DO YOU DO», ΚΥΡΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Αναμφίβολα, όσοι γνώρισαν προσωπικά και όχι μόνο μέσα από τα κείμενά του τον Ευθύμη Παπαδημητρίου, θα θυμούνται ότι ο ίδιος κατέφευγε συχνά σε αυτήν την έκφραση, όταν αναφερόταν σε κάτι αυτονόητο ή σε κάτι δύσκολο στην πραγμάτωση του και άρα δεν σχετίζεται άμεσα με τη συνήθη χρήση της ως έκφραση στην αγγλική γλώσσα. Επιπλέον, οι ίδιοι μάλλον θα συμφωνήσουν μαζί μου, ότι οι παρελθοντικοί χρόνοι που θα ακουστούν /θα χρησιμοποιηθούν σήμερα εδώ και θα τον αφορούν, θα δημιουργήσουν, μάλλον, αμηχανία, αφού, αν θέλουμε να είμαστε ακριβείς στην περιγραφή μας οφείλουμε να προκρίνουμε στις αναφορές μας για εκείνον, ως πιο ενδεδειγμένο χρόνο έναν Εξακολουθητικό Ενεστώτα, ο οποίος στην περίπτωση του Παπαδημητρίου μπορεί αδιάστα να συμπαρουσιάζεται με έναν Οραματικό Μέλλοντα...

Ωστόσο, η επιλογή της έκφρασης «How do you do» (δηλ. «χαίρω πολύ») ως τίτλου της σύντομης εισήγησής μου αποτυπώνει ως ένα βαθμό, την ανανέωση, της «γνωριμίας μας» - με αφορμή αυτήν την ημερίδα- με ένα μέρος του έργου και της αρθρογραφίας του. Διαβάζοντας λοιπόν ξανά κάποια από τα άρθρα του, ορισμένα κεφάλαια από τα βιβλία του και ρίχνοντας μια ματιά στις σημειώσεις μου από τα προπτυχιακά αλλά και τα μεταπτυχιακά μαθήματά του, διαπιστώνεται με ευκολία, ότι το πλαίσιο των ενδιαφερόντων του Παπαδημητρίου, οι προβληματισμοί του, οι γόνιμες αναγνώσεις του και δράσεις του αλληλοσυμπληρώνονται με τη φιλοσοφική του ενασχόληση καθώς και με την κοινωνική και πολιτική του εμβάθυνση· κι αυτό σε μια εποχή που τα πολιτικά ζητήματα μετοχτεύονται φυσικά σε φιλοσοφικές αναζητήσεις, οι οποίες με τη σειρά τους προκρίνονται για την ερμηνεία των ανθρωπίνων πραγμάτων και

* Η Λία Παπαδημητρίου είναι σύμβουλος γερμανικής γλώσσας στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

την ολότητα της κοινωνικής μας οργάνωσης. Μέσα σε αυτό το σύγχρονο πλαίσιο ο Παπαδημητρίου καταφέρνει και επισκοπεί αρκετά και διαφορετικά ζητήματα από πολλά επίπεδα· αυτό επιβεβαιώνεται μάλιστα και από την αξιολογη εργογραφία του, η οποία άπτεται ποικίλων θεμάτων, μεγάλο μέρος της οποίας εντοπίζουμε στο Εργαστήριο Ερευνών Νεοελληνικής Φιλοσοφίας του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ενδεικτικοί των ενδιαφερόντων του είναι τόσο οι 45 τίτλοι που ταξινομούνται στο εν λόγω Εργαστήριο Ερευνών· ανάμεσά τους μονογραφίες, άρθρα, υπομνήματα, εισηγήσεις σε συνέδρια, κ.ά.- όσο και η ποικιλία των εισηγήσεων της σημερινής ημερίδας, τουλάχιστον για όσες από αυτές διασταυρώνονται άμεσα ή έμμεσα με την προβληματική του. Παράλληλα για να φωτίσω λίγο ακόμη την ολότητα της προσωπικότητάς του δεν θα πρέπει να παραλείψω να αναφέρω τη δημιουργία των δύο ιστολογίων: το «Οικοφιλοσοφικά» και το «Πολίτες της Φωκίδας για το Περιβάλλον και τον Πολιτισμό», τα οποία κομίζουν και αυτά την ιδιαίτερη αντίληψη του Παπαδημητρίου για ευαίσθητα θέματα, όπως το περιβάλλον, η οικολογία, η ανακύκλωση, ο πολιτισμός, οι κινηματικές δράσεις κλπ, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν διαύλους επικοινωνίας ανάμεσα σε ενεργούς πολίτες, οργανώσεις και φορείς.

Ήδη από την έκδοση της διδακτορικής του διατριβής το 1979, η οποία εκπονήθηκε στη γερμανική γλώσσα στο Παν/μιο του Μονάχου με οδηγητικό μίτο το πρωτότυπο κείμενο του Αριστοτέλη και θέμα τα ηθικά και ψυχολογικά θεμέλια της Ρητορικής του (*Ethische und psychologische Grundlagen der Aristotelischen Rhetorik*)¹, ο Παπαδημητρίου διερευνά διεξοδικά τη μέθοδο της ρητορικής του έλληνα φιλοσόφου και, όπως υπογραμμίζει ο ίδιος στα συμπεράσματά του συγγράμματός του, η ρητορική ως μέθοδος αναδεικνύει σαφέστατα μέσα από την ηθική και ψυχολογική της θεμελίωση την ιδιαίτερη σχέση της με την πρακτική φιλοσοφία και ταυτόχρονα εμπλουτίζει με τις διερευνήσεις της την αντίληψή μας για την ανθρωπινή δράση². Λίγα χρόνια αργότερα, το 1983, σκιαγραφώντας το φιλοσοφικό προφίλ του Christian Thomasius³ στο έργο του για τη γνωσιολογία του γερμανού διανοητή, ο Παπαδημητρίου τονίζει την προσπάθεια του Thomasius να θεμελιώσει μια φιλοσοφία ανθρωποκεντρική, με γνώμονά της την «πρακτική εγκόσμια τροπή της σκέψης του»⁴, κεντροδετώντας την πολιτική και την ιδεολογία ως απαραίτητες προ-

1. E. Papadimitriou, *Ethische und psychologische Grundlagen der Aristotelischen Rhetorik*, Peter Lang Verlag, München 1979.

2. Πρβλ. ό.π., ενδεικτικά σελ. 229-234.

3. Ευθ. Παπαδημητρίου, *Η Γνωσιολογία του Chr. Thomasius (1665-1728). Μελέτη των πηγών της Φιλοσοφίας του γερμανικού Διαφωτισμού*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1983.

4. Πρβλ. ενδεικτικά ό.π. σελ. 36-37, 46, 314, 316-317.

υποθέσεις των αλλαγών στις κοινωνικές δομές της κατακερματισμένης Γερμανίας του 17^{ου} και του 18^{ου} αιώνα.

Βαθμιαία διαφαίνεται λοιπόν, αν λάβουμε υπ όψιν μας και την παράλληλη αρθρογραφία του, να σταθεροποιείται στον Παπαδημητρίου μια διάταξη προβλημάτων, τα οποία εκδιπλώνονται μέσα στο πλαίσιο της πρακτικής φιλοσοφίας «για ερωτήσεις που αφορούν στην αλήθεια ή στην ενότητα της πράξης...» και τα οποία ο ίδιος τα προσεγγίζει με κριτικό στοχασμό, προσφέροντας ταυτόχρονα εύστοχους προβληματισμούς αξιοποιήσιμους στην πράξη. Το θεωρητικό συνεχές της σκέψης του επιχειρεί τη συστηματική προσπέλαση των καθημερινών μας παραδοχών και ανεπίγνωστων αντιλήψεων και θέσεων, οι οποίες μετασχηματίζονται κυρίως σε ερωτήματα, μεθοδολογία που αποτελούσε και συνεχή προτροπή του προς όλους μας στα μεταπτυχιακά μας σεμινάρια. Ενδεικτικά αυτής της μεθοδολογικής του προσέγγισης, δηλ. της συχνής διατύπωσης ερωτημάτων, για ζητήματα που τον απασχολούν είναι τα άμεσα ή έμμεσα ερωτήματα, που ο ίδιος θέτει, κυρίως, στον *Επιλογο του βιβλίου του με τίτλο: Για μια νέα Φιλοσοφία της Φύσης. Η πρόκληση της οικολογίας και οι απαντήσεις της φιλοσοφίας* (1995)⁵, όπου παρουσιάζονται οι κατευθύνσεις και τα καθήκοντα μιας νέας πρακτικής φιλοσοφίας για τη φύση. Εμφατικά και στο σύγγραμμα αυτό αναφέρεται το πρωτείο του ενεργού βίου ως ακατάλυτου πυρήνα συγκρότησης της ανθρώπινης κοινωνίας και η συνύφανσή του με το φιλοσοφικό στοχασμό. Στο σημείο αυτό, ανδολογώ από το συγκεκριμένο σύγγραμμά του, ενδεικτικά, ορισμένα από τα ερωτήματα που ο ίδιος διατύπωσε: «...μια πρακτική φιλοσοφία της φύσης ...αναρωτιέται για τις σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση γύρω του και μέσα του..»⁶. Στην επόμενη σελίδα σημειώνει: «Το ερώτημα είναι αν θα έπρεπε η απαίτηση για αλλαγή της ανθρώπινης δράσης απέναντι στη φύση να νομιμοποιηθεί με προσφυγή στην ίδια τη φύση»⁷ και παρακάτω: «Κεντρικό ερώτημα παραμένει η αναζήτηση των αρχών που θα δίνουν σε αυτήν την πράξη [ενν.την ανθρώπινη δράση μέσα στη φύση] την ενότητα και την ποιότητα που απαιτείται να έχει για να μπορεί να χαρακτηριστεί ως «καλή» και καταλήγει «...θα πρέπει να απαντηθεί ξανά το ερώτημα της ίδιας της φιλοσοφίας “Τι είναι ο άνθρωπος;”...»⁸. Έτσι, και με αναλυτικό του εργαλείο

5. Ευθ. Παπαδημητρίου, *Για μια νέα Φιλοσοφία της Φύσης. Η πρόκληση της οικολογίας και οι απαντήσεις της φιλοσοφίας*, εκδ. Ο Πολίτης, Αθήνα 1995.

6. Πρβλ. ό.π., σελ. 257.

7. Πρβλ. ό.π., σελ. 258.

8. Πρβλ. ό.π., σελ. 270.

του, ανάμεσα σε άλλα, τη διατύπωση ερωτημάτων, επιχειρεί, κατά την άποψή μου, να πυκνώσει το πλέγμα συσχετίσεων και επόψεων, ώστε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις περαιτέρω αναζητήσεων, πρόθεση η οποία επιβεβαιώνεται και από τη συστηματική του αρθρογραφία για τα διεθνή οικολογικά νέα στην «Αυγή» και στο Ένθετο της, το «Δαίμονα της Οικολογίας». Στο επίκεντρο της προβληματικής του παραμένουν πάντα ο άνθρωπος, η τοποθέτηση και νοηματοδότηση του για τη ζωή ως «εύροια βίου», η οποία εξακτινώνεται, ανάμεσα σε άλλα, στην αλληλεγγύη, τη συμμετοχή, την ευαισθησία και την αισιοδοξία. Με κύριο πρόταγμα τον αναπροσδιορισμό των σχέσεων της ανθρωπίνης κοινωνίας με τη φύση, επιχειρεί να βλέπει τα πράγματα σε μια υπέρτερη προοπτική, να διακριώνει και να ιεραρχεί στόχους, αλλά και να προσεγγίζει με πληρότητα και να ερμηνεύει με σαφήνεια την επαμφοτερίζουσα λογική του παγκόσμιου χωριού, ώστε να μπορούν διαχρονικές ανησυχίες να μετουσιώνονται σε ενημερωμένες απόψεις για τους αναγνώστες ή τους ακροατές του. Αυτό γίνεται πρόδηλο και από όσα σημειώνει, το 2011 πια, στην κριτικογραφία του για το έργο του Γεράσιμου Σκλαβούνου: *Η «κυριαρχία» του ανθρώπου στη φύση και οι συνέπειες της. Από τον ιδεαλισμό στον υλισμό και την οικολογία*⁹: «...στο επίκεντρο της σημερινής οικολογικής συζήτησης [ενν. αναζητάμε] τα ίχνη μιας νέας φιλοσοφίας της φύσης, επανεξετάζοντας πολλούς παραδοσιακούς όρους κατά τη θεωρητική σύλληψη τους και την ιδεολογική λειτουργία τους στα νέα ιστορικά και κοινωνικά πλαίσια της εποχής μας»¹⁰. Όπως προκύπτει, ο Παπαδημητρίου χωρίς να καταφεύγει στη δαιμονοποίηση παλαιότερων θέσεων ή παραδοσιακών προσεγγίσεων ως μέθοδο εξήγησης, αποπειράται να προσηλώσει την προσοχή και στο σύγχρονο διεθνισμό, αφού στον πολυπολικό μας κόσμο, όπου τα συμβάντα έχουν πλανητικό χαρακτήρα, το «τόλμα να μάδεις» της εποχής του Διαφωτισμού απαιτείται να μετασχηματιστεί στον αιώνα της υπερπληροφόρησης σε «τόλμα να δράσεις». Ενδεχομένως και γι αυτό το λόγο ο Παπαδημητρίου προτάσσει στη «vita activa» τους όρους μιας επικέντρωσης των ενεργειών με προθέσεις ενίοτε ριζοσπαστικές και πρωτοπόρες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της πρωτοπορίας, εκτιμώ, ότι μπορούμε να φωτίσουμε και το ιδιαίτερο προφίλ της διδακτικής του πράξης, η οποία χαρακτηρίζεται από πολυδιάστατη δυναμική και νεωτερικότητα ταυτόχρονα. Με σαφήνεια και απλότητα στο λόγο, χωρίς σχοινοτενείς προτάσεις και απωθητικό διδακτισμό ο Παπαδημητρίου συνδύαζε τις κατάλληλες μεθόδους, παρουσιά-

9. <http://archive.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=646660>.

10. Πρβλ. ό.π.

ζοντας στους φοιτητές του μέσα από ανάγνωση εφημερίδων, ποιημάτων, μέσα από συζητήσεις, από συμμετοχικές διαδικασίες που αφορούσαν την ίδια την καθημερινότητα όλων μας στο Πανεπιστήμιο, (π.χ. η ανακύκλωση) το περιεχόμενο φιλοσοφικών όρων, αιτημάτων ή κειμένων. Παράλληλα και πάντα με νευραλγικό σημείο της διδασκαλίας του την αυθεντική του παρουσία, την αμεσότητα, το μέλημα για ενότητα θεωρίας και πράξης, τη δημιουργία και ενεργοποίηση κινήτρων για μάθηση αλλά και για βαθμιαία διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών καινοτομούσε «μιλώντας» για τη Φιλοσοφία της Φύσης, καθώς περπατούσε με τους φοιτητές του στο νησί ή τρώγοντας μαζί μας τα μεσημέρια στη Λέσχη. Το γραφείο του πάντα γεμάτο βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, τεύχη της Ουτοπίας και κόσμος... και κάπου πιο πέρα κάποια ξεχασμένα φυτά από την τελευταία μικρή απόδραση στη μονή της Δουρούτης.

Τα σχόλια του στις εργασίες ήταν εύστοχα και σύντομα · όσοι τον γνώρισαν και ως επιβλέποντα καθηγητή στις διδακτορικές τους διατριβές σίγουρα θα θυμούνται και θα έχουν να καταδέσουν περισσότερα για την καλοπροαίρετη διάθεσή του καθώς και για το θετικό κλίμα συνεργασίας τους... προς επίρρωση όσων ανέφερα, θα ήθελα να καταδέσω δύο από τα σημειώματά του με σχόλια για τη διδακτορική μου διατριβή, στην οποία συμμετείχε ως μέλος της επταμελούς επιτροπής.....

Λία, το κείμενό σου είναι περικό
και λογογραφικό. "Γέννη" πιο κομψή
προς τον Ινάλι - θα ήθελα ίσως να
προβιβαστείς 2-3 σελ. από τα τόβα
επιστολές σου. Πάρε τα να γίνεις
παισιότατη στα περιγράψεις 1-2 σελ.
για την εργασία σου - για
τα λόγια σου...)

1/11/99

Λία,
 Σίαββα, προεβελικά, το κλιβέρο σου.
 Θα ήθελα να δω και όλα που γυρνάνε (;) και ενορίες...

Γενική παραμύθια: Το κλιβέρο είναι
 ωριτό... (να πηγαίνεις να + κενό που δίνεις
 να σου εντάξει.)

Το πρώτο κλιβέρο είναι λίγο γλυκό
 να δίνεις σε όλους

Τα εντάξει σχετικά χετίζονται εντάξει / 6-
 να δίνεις.

Τώρα γυρνάω να δώσω
 και δίνω και σου αγγαρά και
 δίνεις.

Τώρα να το δίνεις αν
 να δίνεις.

Την Ανοιξη θα δίνω 6τ αότα
 και να δίνω 100τ φίλη για Πάτεια
 + θα δίνω 100τ φίλη 11-77
 Σενάριο

()